

Nr 11

Utrikesutskottets betänkande med anledning av motioner rörande svenska initiativ på de mänskliga rättigheternas område**Motionerna**

I *motionen 1975:456* av herrar Adolfsson och Clarkson (m) hemställs att riksdagen begär att regeringen tar initiativ som siktar till samma regler för resor mellan Sverige och östländerna som nu gäller mellan vårt land och de västeuropeiska länderna.

I *motionen 1975:459* av herr Werner i Malmö m. fl. (m) hemställs att riksdagen uttalar sin allvarliga oro för åsiktsförföljelsen i Sovjet och andra diktaturstater.

I *motionen 1975:736* av herr Hjorth m. fl. (s) hemställs att riksdagen i skrivelse till regeringen hemställer dels om att hög prioritet ges åt FN-konferensen i Toronto om brottslighet och behandling av fångar, dels om ytterligare svenska initiativ för att stärka det internationella rättsskyddet mot tortyr.

I *motionen 1975:1155* av fru Jonäng (c) hemställs att riksdagen som ett stöd för fortsatt kraftfullt agerande i frågan om dödsstraffet som sin mening uttalar nödvändigheten av att Sverige intensifierar sina ansträngningar i de internationella organen för att avskaffa dödsstraffet i världen.

I *motionen 1975:1161* av herr Nilsson i Agnäs (m) hemställs att riksdagen beslutar att Sverige i FN och Europarådet väcker förslag syftande till att medborgare i medlemsstaterna garanteras rätt att anlita internationell opartisk jurist vid rättegång.

Utskottet

Ovannämnda motionsyrkanden angår frågor rörande tillämpningen av den inom FN antagna deklarationen om de mänskliga rättigheterna samt övriga internationella överenskommelser på detta område.

Utskottet lämnade vid fjolårets riksdag (UU 1974:5) nedan citerade redogörelse för samarbetet inom FN på de mänskliga rättigheternas område. Redogörelsen är fortfarande aktuell.

Under efterkrigstiden har det mellan nationerna vuxit fram ett samarbete, som syftar till att i överenskommelser fastställa förpliktelser till iakttagande av vissa mänskliga fri- och rättigheter. Detta samarbete vilar på en övertygelse att kampen mot förtryck, diskrimination och sociala orättvisor inne

i länderna på längre sikt utgör en förutsättning för stabila och fredliga förhållanden även mellan länderna.

Sverige deltar aktivt i det internationella arbete som pågår för att främja skyddet av mänskliga rättigheter.

Alltsedan FN:s tillkomst har förhandlingar förts i världsorganisationen i syfte att få till stånd internationella överenskommelser på de mänskliga rättigheternas område. Ett första resultat uppnåddes 1948, när generalförsamlingen antog en allmän *förklaring om mänskliga rättigheter*. Förklaringen omfattade rätten till liv, frihet och personlig säkerhet, åsiktsfrihet, yttrandefrihet, religionsfrihet, mötesfrihet, rätten till arbete, rimlig levnadsstandard, undervisning, likhet inför lagen samt förbud mot slaveri, tortyr, godtyckligt fängslande och diskrimination på grund av ras, hudfärg, kön m. m. Förklaringen medförde inga rättsliga förpliktelser för staterna. Avsikten var i stället att den skulle utöva ett moraliskt inflytande på medlemsstaternas regeringar och den allmänna opinionen. Förklaringen har varit värdefull som en ledstjärna för den internationella debatten och för det fortsatta arbetet inom FN och andra organisationer.

Det fortsatta FN-arbetet resulterade 1966 i att generalförsamlingen godkände två internationella *konventioner om de mänskliga rättigheterna*. Den ena av dessa innehåller de medborgerliga och politiska rättigheterna och kan sägas motsvara 1948 års deklaration med vissa kompletteringar och preciseringar. Genom konventionen åtar sig staterna ömsesidiga förpliktelser att bereda skydd för alla människor. Konventionen ger staterna möjligheter att införa en särskild FN-kommitté påtala om en annan stat inte fullgör sina skyldigheter. För att ett förfarande inför FN-kommittén skall kunna upptas mot en konventionsstat krävs emellertid enligt artikel 41 i konventionen att denna stat har avgett en särskild förklaring att den erkänner kommitténs behörighet att mottaga och pröva framställningar härom.

Till konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter ansluter sig ett s. k. fakultativt protokoll, som innehåller bestämmelser om rätt för enskilda personer att besvära sig över kränkningar av de genom konventionen garanterade rättigheterna. Protokollet gäller endast i förhållande till de stater som har anslutit sig till detsamma.

FN:s konventioner om de mänskliga rättigheterna träder i kraft när 35 stater ratificerat dem. Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter har ratificerats av 31 stater. Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter har ratificerats av 30 stater. Endast 10 stater har anslutit sig till det fakultativa protokollet till konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter.

Sverige har ratificerat konventionerna och har dessutom avgivit en förklaring enligt artikel 41 om erkännande av FN-kommitténs behörighet i samband med förfarande mot medlemsstat.

Vidare har Sverige anslutit sig till det fakultativa protokollet om rätt för enskilda personer att besvära sig över kränkningar av de genom konventionen garanterade rättigheterna.

Motionen 456 avser *underlättandet av resor* till och från öststaterna.

Enligt 1948 års allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna har envar rätt att lämna varje land, inbegripet sitt eget, och att återvända till

sitt eget land.

Samma rätt finns inskriven i 1966 års internationella konvention om medborgerska och politiska rättigheter.

I praktiken är denna rätt i många länder mycket begränsad genom restriktioner i fråga om tilldelning av pass och utresevisum eller av resevaluta.

Även rätten att inresa i andra länder samt att fritt röra sig där är underkastad olika former av begränsningar på många håll.

Här nämnda begränsningar förekommer bl. a. i öststaterna, där dock situationen varierar från land till land.

Hithörande frågor är föremål för särskild uppmärksamhet vid den europeiska säkerhetskonferensen (ESK) som nu pågår i Genève. Diskussionen där av olika förslag för att lätta bestående restriktioner har visat skilda meningar bland de deltagande länderna. En del väsentliga uppgörelser förefaller dock kunna uppnås i fråga om förbättrade mänskliga kontakter över gränserna. Det får betraktas som en framgång att dessa frågor vid konferensen rönt erkännande som problem vilka kan bli föremål för internationella förhandlingar.

Utskottet utgår från att Sverige även i fortsättningen kommer att på såväl det bilaterala som det multilaterala planet arbeta för att människor får fritt röra sig över de nationella gränserna.

Motionen 456 får därmed anses besvarad.

Motionen 459 behandlar frågan om *åsiktsförföljelser* i vissa stater, däribland särskilt Sovjetunionen.

Riksdagen har tidigare behandlat frågor om *åsiktsförtryck* och religionsförföljelser i olika länder.

1973 års riksdag behandlade motionsyrkanden med samma innebörd. I utskottets betänkande (UU 1973:6) redogjordes bl. a. för uttalanden av utrikesministern av vilka framgick att sovjetiska vederbörande torde vara väl medvetna om Sveriges inställning i vad gäller alla åtgärder som åsidosätter mänskliga rättigheter och grundläggande friheter, däribland religionsfrihet.

Utskottet vill erinra om att Sverige har varit särskilt aktivt när frågan om religionsfrihet har behandlats i FN. Bl. a. har Sverige yrkat på utarbetandet av en särskild deklaration om religiös ofördragsamhet. Vid FN:s generalförsamling 1974 framhöll den svenske delegaten bl. a. följande:

”Mot bakgrund av de upprörande rapporter om förföljelser av religiösa minoriteter som ständigt strömmar in är det väsentligt att FN gör klart att världssamfundet inte kan acceptera sådan inblandning i den enskildes rätt till sin religion eller tro, inklusive icke-religiös tro. Från svensk sida tillmäter vi frågan om religiös ofördragsamhet stor betydelse. Avskaffandet av alla former av religiös ofördragsamhet är en fråga som varit uppförd på generalförsamlingens dagordning i flera år. Framstegen har emellertid låtit vänta på sig, eftersom generalförsamlingen många gånger nöjt sig med att uppskjuta sitt ställningstagande i frågan till nästa möte. Detta har ifrån svensk sida noterats med beklagande.”

Den svenske delegaten framhöll vidare att det är en viktig uppgift för generalförsamlingen att göra en ny ansträngning att utan dröjsmål anta en deklaration som riktar sig mot religiös ofördragsamhet. Arbetet att åstadkomma en sådan deklaration berör inte bara regeringar utan också ett antal frivilliga organisationer exempelvis Amnesty International och Kyrkornas världsråd.

Utskottet, som noterar att Sverige sökt driva på utvecklingen inom FN på detta område, förutsätter att regeringen liksom hittills kommer att begagna varje lämpligt tillfälle för att redovisa den svenska opinionens reaktion inför åsiktsförtryck och religionsförföljelser, i vilket land de än må förekomma.

Motionen 459 får därmed anses besvarad.

I motionen 736 förordas att regeringen ger prioritet åt FN-konferensen i Toronto hösten 1975 om förhindrande av brottslighet och behandlingen av lagbrytare. Vidare föreslås ytterligare initiativ för att stärka det internationella rättsskyddet mot tortyr.

Utskottet vill erinra om att Sverige varit synnerligen aktivt för att inom FN åstadkomma ett effektivt skydd mot tortyr. Efter framför allt svensk tillskyndan antog generalförsamlingen år 1973 en resolution som innehöll ett allmänt fördömande av tortyr och annan omänsklig och förnedrande behandling. Efter det att frågan ytterligare behandlats av kommissionen för de mänskliga rättigheterna antog generalförsamlingen hösten 1974 en ny resolution med mera konkret innehåll. Generalsekreteraren uppmanades att inför den tidigare nämnda konferensen i Toronto om kriminologiska frågor inhämta medlemsstaternas synpunkter och sammanställa dessa. Enligt resolutionen skall kriminologkonferensen uppmärksamma möjligheterna att utveckla en etisk kod för polis och andra myndigheter med sikte på att undvika tortyr och liknande behandling.

Konferensen skall vidare söka utforma särskilda regler för skydd mot tortyr och därvid bl. a. studera frågan om läkares etik i sammanhanget. Generalförsamlingen kommer att ta upp frågan på nytt efter Toronto-konferensen.

Utskottet har erfarit att Sverige avser att vid konferensen aktivt bidra till att hithörande frågor kan ytterligare konkretiseras. Självfallet vore det önskvärt om man kunde komma fram till en internationell överenskomelse som inte bara stipulerar allmänna förbud utan även öppnar möjligheter till någon form av internationell kontroll.

Sverige kommer vid Toronto-konferensen att representeras av en delegation på regeringsnivå.

Motionen 736 får därmed anses besvarad.

I motionen 1155 yrkas på ett riksdagsuttalande om att Sverige skall intensifiera sina ansträngningar i internationella organ för att avskaffa dödsstraffet i världen.

Utskottet vill erinra om att Sverige varit aktivt i FN sedan länge i denna fråga. Den kom ursprungligen upp i FN år 1959 när generalförsamlingen

inledde en utredning om dödsstraffets tillämpning i olika länder. Omfattande rapporter härom har sedan framlagts och ett antal resolutioner har antagits av generalförsamlingen. Själva frågan om dödsstraffets vara eller inte vara togs upp först år 1971. Dessförinnan hade generalförsamlingen, i en resolution år 1968, utformat vissa principer avseende rätten att överklaga dödsdom, rätten att begära nåd och rätten till juridiskt biträde i rättegångar och i samband med överklagande av dom.

I generalförsamlingens resolution år 1971 uttalades som en allmän princip att man gradvis skall minska användningen av dödsstraff och begränsa det antal brott som kan leda till dödsstraff med sikte på att så småningom avskaffa dödsstraffet i alla länder. En konkret rekommendation i detta avseende har man emellertid inte kunnat enas om.

Av ett dokument som generalsekreteraren framlagt i år framgår att endast 32 stater har besvarat ett av honom utsänt frågeformulär om staternas syn på dödsstraffet och deras rättstillämpning i detta hänseende. I sina konklusioner säger generalsekreteraren att det är mycket tvivelaktigt huruvida några framsteg gjorts i fråga om begränsningen av dödsstraffet. Tendensen är dock inte entydig: det finns stater som begränsat användningen av dödsstraffet och det finns exempel på motsatsen.

Inom FN-systemet är det ECOSOC som nu följer frågan och gör ytterligare utredningar. Ärendet om dödsstraffets avskaffande väntas automatiskt återkomma på generalförsamlingens dagordning i samband med att generalsekreteraren framlägger en av församlingen tidigare begärd rapport om staters praxis när det gäller benådning av dödsdömda m. m.

Ärendet har från svensk sida tagits upp också i Europarådets rådgivande församling utan att dock en sakbehandling hittills har kunnat komma till stånd.

Utvecklingen av detta ärende i FN och Europarådet visar att frågan om dödsstraffet fortfarande är mycket kontroversiell.

Sverige är f. n. inte medlem i ECOSOC och har således inte möjlighet att driva på det arbete som där pågår. Utskottet förutsätter emellertid att regeringen utnyttjar de möjligheter som kan finnas att hålla i gång en konstruktiv debatt inom berörda internationella organisationer samt att söka påverka andra länders regeringar att som ett minimum låta sitt handlande ledas av de principer som uppställts av FN:s generalförsamling år 1971.

Motionen 1155 torde därmed få anses besvarad.

I motionen 1161 yrkas att Sverige i FN och Europarådet väcker förslag syftande till att medborgare i medlemsstaterna garanteras rätten att anlita *internationell opartisk jurist vid rättegång*.

Utskottet vill erinra om att det i 1966 års konvention om medborgerliga och politiska rättigheter finns bestämmelser bl. a. om att envar som anklagas för brott skall ha rätt

– att ha tillräcklig tid och möjlighet för förberedande av sitt försvar och att kunna rådgöra med rättegångsbiträde som han själv utsett;

– att rannsakas i sin närvaro; att försvara sig personligen eller genom juridiskt biträde som han själv utsett; att upplysas om sin rätt till juridiskt biträde i händelse han inte har sådant; och att få juridiskt biträde anvisat utan kostnad om han saknar medel för betalning.

Generalförsamlingen har vidare år 1973 antagit en resolution i vilken formuleras vissa principer avseende likställdhet vid skipande av rättvisa.

Utskottet konstaterar att det sålunda redan finns internationella regler på detta område bl. a. i ovannämnda konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, vilken dock ännu inte trätt i kraft. Utskottet finner att man från svensk sida bör verka för att dessa regler blir allmänt godtagna.

Motionen 1161 torde därmed få anses besvarad.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen anser motionen 1975:456 besvarad med vad utskottet anfört,
2. att riksdagen anser motionen 1975:459 besvarad med vad utskottet anfört,
3. att riksdagen anser motionen 1975:736 besvarad med vad utskottet anfört,
4. att riksdagen anser motionen 1975:1155 besvarad med vad utskottet anfört,
5. att riksdagen anser motionen 1975:1161 besvarad med vad utskottet anfört.

Stockholm den 15 maj 1975

På utrikesutskottets vägnar

ARNE GEIJER

Närvarande: herr Arne Geijer i Stockholm (s), herr förste vice talmannen Bengtson i Jönköping (c), herr Hernelius (m), fru Lewén-Eliasson (s), herr Adamsson (s), fru Nilsson i Kristianstad (c), herrar Palm (s), Göransson (s), Korpås (c), Åberg (fp), Nilsson i Stockholm (s), fru Frändås (s) och herr Wijkman (m).